

УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА
В СУЧАСНИХ УМОВАХ

ENTERPRISE CURRENT ASSETS MANAGEMENT IN MODERN CONDITIONS

У статті розглянуто теоретичні і практичні основи управління оборотним капіталом підприємства в умовах ринкової економіки. Проаналізовано фактори, які впливають на формування і використання оборотного капіталу підприємства. Запропоновано шляхи підвищення ефективності управління оборотним капіталом і прискорення оборотності капіталу. Представлена теоретична програма управління оборотним капіталом з акцентування уваги на основних проблемах та способах їх вирішення.

Ключові слова: підприємство, оборотний капітал, система управління оборотним капіталом, політика управління оборотним капіталом, ефективність.

В статье рассмотрены теоретические и практические основы управления оборотным капиталом предприятия в условиях рыночной экономики. Проанализированы факторы, влияющие на формирование и использование оборотного капитала предприятия. Предложены пути повышения

эффективности управления оборотным капиталом и ускорения оборачиваемости капитала. Представлена теоретическая программа управления оборотным капиталом с акцентированием внимания на основных проблемах и способах их решения.

Ключевые слова: предприятие, оборотный капитал, система управления оборотным капиталом, политика управления оборотным капиталом, эффективность.

The theoretical and practical bases of current assets management in the terms of market economy are considered in the article. The factors, influencing enterprise current assets formation and using are analyzed. The ways of increasing the efficiency of current assets management and accelerating the turnover of capital are suggested. The theoretical program of current assets management with an emphasis on the main problems and the ways of their solution is presented.

Key words: enterprise, current assets, current assets management system, current assets management policy, efficiency.

УДК 330.142.26.061.5

Гончак О.О.

магістр

Університет митної справи та фінансів

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформації і посилення структурних зрушень в економіці України, враховуючи гостру нестачу фінансових ресурсів, необхідно приділяти увагу організації управління оборотним капіталом підприємств.

Для більшості вітчизняних підприємств типовим наслідком кризових явищ стала нестача оборотного капіталу, що позначається на ефективності господарювання. Недостатня забезпеченість підприємств оборотним капіталом супроводжується низьким рівнем його використання. Тому одним із найактуальніших питань є забезпечення ефективної виробничої діяльності підприємств, що зумовлює необхідність застосування раціонального і зваженого підходу до формування підприємствами політики управління оборотним капіталом, створення соціально орієнтованої та економічно ефективної системи господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організація управління оборотним капіталом у кризових умовах залишається одним із основних напрямків досліджень. Економічна природа оборотного капіталу розглядається у працях класиків економічної теорії: К. Маркса, Ф. Кене, Дж.-Ст. Мілля, Д. Рікардо, А. Сміта. Проблема змісту та ролі оборотного капіталу, ефективності його формування та використання досліджується вченими різних наукових шкіл. Зарубіжні дослідники Є. Брігхем, Д.К. Ван Хорн, Ч.Т. Хорнгрен та ін. зосереджували свою увагу на узагальненні теоретичних аспектів та практичного досвіду управління оборотним капіталом в умовах ринкової економіки. Питаннями вивчення процесу

управління оборотними коштами займалися вітчизняні вчені О. Терещенко, А. Поддєрьогін, І. Бланк, Р. Сайфулін, В. Гринькова, В. Ковальов та ін.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження теоретичних основ управління оборотним капіталом для збереження фінансової стійкості та платоспроможності в умовах економічної кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі економічного розвитку, в умовах спаду виробництва, скорочення економічних і природних ресурсів, війни, фінансової кризи, «кредитного голоду» підприємницького сектора та «кризи ліквідності», питання ефективного управління оборотним капіталом є одним із найбільш пріоритетних напрямків розвитку економіки.

Основу діяльності сучасних підприємств становить оборотний капітал, який дозволяє їм функціонувати з особливостями, що визначаються видом діяльності. Перш, ніж почати аналіз шляхів підвищення ефективності формування і використання оборотного капіталу підприємства, з'ясуємо сутність оборотного капіталу.

У ранніх публікаціях економістів капітал розглядався як основне багатство, основне майно. З розвитком економічної думки це первісне узагальнене й абстрактне поняття наповнювалося конкретним змістом, що відповідає парадигмі економічного аналізу розвитку суспільства. Ряд економістів [3, с. 406; 5, с. 302; 13, с. 42] дотримуються підходу, відповідно до якого оборотний капітал – це «грошові ресурси», вкладені до оборотних виробничих засобів і засобів обігу для забезпечення безперерв-

ного виробництва і реалізації виробленої продукції. Інша група науковців визначає оборотний капітал як авансовану вартість у оборотні виробничі засоби і засоби обігу. Зокрема, А. Поддєрьогін визначає оборотний капітал (оборотні кошти) як кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди й у фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку [1, с. 248]. «Оборотний капітал – це «кровоносна система» будь-якого підприємства». «Оборотний капітал – це паливо в двигуні бізнес-машини, необхідне для її безперервної роботи» [2, с. 114].

О. Пархоменко пропонує таке визначення: «оборотний капітал – це авансована вартість в елементи оборотних виробничих фондів і фондів обігу на рік чи операційний цикл для забезпечення безперервного процесу виробництва та реалізації продукції з метою досягнення достатнього рівня прибутковості підприємства» [3, с. 124].

М. Білик зазначає, що «оборотні активи виробничого підприємства – це група мобільних активів із періодом використання до одного року, що безпосередньо обслуговують операційну діяльність підприємства і внаслідок високого рівня їх ліквідності мають забезпечувати його платоспроможність за поточними фінансовими зобов'язаннями» [4, с. 261].

До оборотних активів належать: запаси, дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції, грошові кошти та їх еквіваленти, витрати майбутніх періодів тощо. Вони перебувають у постійному русі, набуваючи форми грошей, запасів сировини, матеріалів, напівфабрикатів та готової продукції. Ефективність використання оборотних коштів характеризується швидкістю їхнього обертання, оборотністю. Прискорення оборотності цих коштів зумовлює, по-перше, збільшення обсягу продукції на кожну грошову одиницю поточних витрат підприємства, по-друге, вивільнення частини коштів і створення додаткових резервів для розширення виробництва. Підвищення ефективності формування і використання оборотного капіталу підприємства повинно забезпечити компроміс між ризиком втрати ліквідності і ефективністю роботи. Це зводиться до вирішення двох важливих задач:

1. Забезпечення платоспроможності підприємства. Тобто підприємство повинно мати можливість вчасно сплачувати рахунки, виконувати зобов'язання. Не маючи достатнього рівня оборотного капіталу, підприємство може набути ризику неплатоспроможності.

2. Забезпечення прийняттого обсягу, структури і рентабельності активів. Наприклад, високий рівень виробничо-матеріальних запасів потребує значних поточних витрат [4, с. 234].

Діяльність підприємства базується на безперервному розвитку виробництва, тобто застосування оборотного капіталу відбувається постійно, із одного циклу в інший.

Взагалі, оборотний капітал у своєму кругообігу проходить три стадії. На першій стадії відбувається перехід грошових коштів зі сфери обігу до сфери виробництва, що виражається в авансуванні коштів у засоби виробництва – сировину, матеріали, паливо. Вартість оборотного капіталу не втрачається, а лише авансується з майбутнім поверненням, після закінчення кругообігу.

На другій стадії відбувається споживання робочою силою засобів виробництва і створення нових продуктів, що включають як перенесену, так і знову створену вартість. Відбувається процес переходу від продуктивної до товарної форми.

Третя стадія є зворотним вираженням першої, оскільки відбувається перехід із виробничої сфери до сфери обігу завдяки процесу реалізації продукції (робіт, послуг). Але при цьому збільшується вкладений оборотний капітал, що і є грошовими надходженнями або грошовим вираженням діяльності підприємства. Оборотний капітал, закінчивши один кругообіг, переходить до іншого, тобто його використання є постійним та безперервним.

Управління оборотним капіталом полягає у пошуку ефективних форм його фінансування, оптимізації обсягу, удосконаленні структури, забезпеченні прийняттого рівня ліквідності та підвищенні ефективності використання [6, с. 65].

Вчені розробили метод оптимізації оборотного капіталу і підвищення його ліквідності. Він є основою для впровадження заходів на кожному окремому підприємстві, зважаючи на особливості їх діяльності. Даний механізм передбачає запровадження таких заходів:

- управління кредиторською та дебіторською заборгованістю: по-перше, усунення ситуації, яка призводить до несвоєчасної оплати рахунків; по-друге, спроба перегляду домовленостей із контрагентами; по-третє, максимальна автоматизація операцій;

- короткострокове планування руху грошових коштів по окремих підприємствах-контрагентах та по компанії в цілому;

- нормування та скорочення запасів, запуск механізмів управління і контролю – забезпечення підтримки запасів на оптимальному рівні;

- ведення розрахунку мінімально достатніх коштів для авансування оборотних активів із метою безперебійної та ритмічної роботи підприємства (це завдання вирішується нормуванням оборотних коштів);

- розробка облікової політики для оптимізації оподаткування шляхом: вибору методів амортизації, списання товарно-матеріальних цінностей, визначення виручки від реалізації і т. п.;

- прискорення оборотності коштів на кожній стадії обороту капіталу, оскільки це вказує на частку чистого доходу від реалізації в обігових коштах [2, с. 115].

Наприклад, основним видом діяльності промислового підприємства є виробництво промислової продукції, і саме ця сфера виявилася найбільш чутливою до економічних та політичних змін у країні (порушилося матеріально-технічне забезпечення, різко зменшився збут продукції, погіршився фінансовий стан підприємств). Функціонування промислових підприємств в умовах мінливого внутрішнього та зовнішнього середовища потребує створення ефективної системи управління оборотним капіталом, що забезпечить безперервний процес відтворення. Система управління оборотним капіталом має діяти як єдиний механізм, в якому всі етапи взаємопов'язані, хоча мають чітко окреслені функції та задачі. Кожен процес повинен мати свої результати та плавно перетікати в інший, із певними висновками та рекомендаціями:

- планування потреби в оборотному капіталі (прогнозування обсягів збуту);
- оптимізація складу та структури оборотного капіталу (управління запасами, коштами у розрахунках, грошовими коштами та їх еквівалентами);
- вибір стратегії фінансування оборотного капіталу (визначення постійної та змінної частини оборотного капіталу, вибір джерел фінансування);
- здійснення контролю за оборотним капіталом;
- аналіз ефективності використання оборотного капіталу (досягнення належного рівня показників фінансової діяльності) [6, с. 107].

Основними факторами даної системи, які можуть допомогти реалізувати викладені рекомендації, мають бути:

- *персонал* – кваліфіковані спеціалісти, які безпосередньо займаються управлінням оборотним капіталом (фінансові менеджери);
- *відповідна організаційна структура* – робота з управління оборотним капіталом повинна координуватися в рамках певних структурних підрозділів підприємства;
- *методичне забезпечення* – для правильності розрахунків із управління оборотним капіталом на підприємстві повинні бути єдині методичні рекомендації міжнародного рівня;
- *інформаційне та програмно-технічне забезпечення* – дані облікової, аналітичної, планової, прогнозної, статистичної та інших систем підприємства, які повинні діяти як єдиний механізм.

Розробка і реалізація політики управління оборотним капіталом передбачає послідовне виконання таких основних етапів (основних параметрів здійснення аналізу):

- аналіз оборотного капіталу;
- вибір політики формування активів (агресивна, консервативна та компромісна);
- оптимізація структури і обсягу капіталу;
- прискорення оборотності оборотних коштів;
- збільшення рентабельності оборотного капіталу;
- мінімізація втрат оборотного капіталу в операційному циклі.

Для ефективного управління оборотним капіталом необхідно аналізувати кожну його складову частину, адже кожен елемент має свої особливості, зумовлені економічним значенням та функціями, а саме:

- *запаси*, управління якими означає визначення потреби в них, що забезпечує безперебійний процес виробництва і реалізації;
- *дебіторську заборгованість*, управління якою передбачає визначення політики надання кредиту та інкасації для різних груп покупців і видів продукції; контроль розрахунків із дебіторами за відстроченою або простроченою заборгованістю і т. д.
- *грошові кошти*, управління якими здійснюється шляхом прогнозування грошового потоку [10, с. 18].

Таким чином, у результаті визначення окремих структурних елементів оборотного капіталу, можна схематично скласти теоретичну програму управління оборотним капіталом із акцентом на основні проблеми та необхідні заходи для їх вирішення (табл. 1).

Представлені у табл. 1 перешкоди, з якими мають справу менеджери в управлінні оборотним капіталом, та чіткі пропозиції щодо вирішення існуючих проблем сприятимуть підвищенню ефективності управління оборотним капіталом підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. Відповідно до поставленої мети, у статті проведено дослідження теоретичних основ управління оборотним капіталом для збереження фінансової стійкості та платоспроможності в умовах економічної кризи. Визначено, що для забезпечення стабільної діяльності підприємств, особливо в умовах кризи та фінансової нестабільності, необхідно не лише ретельно аналізувати кожен елемент оборотного капіталу, а й використовувати на практиці теорії науковців, які вже висвітлили деякі проблеми управління оборотним капіталом, а також вказали на можливі шляхи їх вирішення. Наслідком ефективного управління оборотним капіталом мають стати:

- забезпечення безперебійної роботи підприємства;
- зниження обсягів вільних поточних активів, що призведе до зниження витрат на їх фінансування;
- прискорення обороту оборотних активів;
- максимізація прибутку підприємства при збереженні ліквідності.

Таким чином, система управління оборотними активами підприємства – це взаємопов'язана та взаємообумовлена система елементів, що реагує та усуває (нейтралізує) проблеми управління оборотним капіталом із метою максимізації позитивного результату виробничо-господарської діяльності та пристосування її до умов, що постійно змінюються.

Таблиця 1

Програма управління окремими структурними елементами оборотного капіталу підприємства.

Область	Основні проблеми	Необхідні заходи
Управління запасами та матеріалами	Надлишковий рівень запасів. Значні витрати на зберігання. Завищена вартість закупівель.	Виявлення та скорочення неліквідних запасів. Оптимізація номенклатури товарно-матеріальних цінностей (ТМЦ). Розробка та реалізація заходів зі скорочення запасів до оптимального рівня. Зниження вартості закупок. Оптимізація постачальників, пошук альтернативних джерел і схем закупівель.
Дебіторська і кредиторська заборгованість	Невигідна відстрочка платежів покупця. Великий обсяг простроченої дебіторської заборгованості, значні обсяги її списання. Відсутність системи контролю платежів.	Аналіз ринку, порівняння ситуації у конкурентів, визначення кращих умов оплати. Розробка та впровадження ефективних методів контролю платежів. Автоматизований облік дебіторської та кредиторської заборгованості. Застосування таких фінансових інструментів як факторинг, форфейтинг.
Грошові кошти	Надлишкове резервування коштів на рахунках внаслідок: неточних прогнозів у необхідності фінансування, відсутності механізмів концентрації грошових коштів всередині групи компаній, низької прозорості системи управління рухом грошових коштів. Неefективне використання вільних грошових ресурсів.	Визначення оптимальних лімітів залишків грошових коштів на рахунках, розробка методики та механізмів нормування. Підготовка та ведення методик оперативного планування контролю руху грошових ресурсів. Розробка та впровадження сучасних інструментів централізованого управління грошовими ресурсами, ведення переговорів із банками.
Організаційні аспекти	Відсутність у фінансових менеджерів можливості суттєво впливати на діяльність функціональних служб в оптимізації оборотного капіталу. Відсутність чіткого розподілу обов'язків у рамках системи управління оборотним капіталом.	Розробка та впровадження інструментів наскрізного управління оборотним капіталом та грошовими коштами: формування оптимальної організаційної структури, із чітким розподілом обов'язків та відповідальності; створення системи управління звітністю, моніторингу ефективності операцій управління запасами, дебіторською та кредиторською заборгованістю.

Джерело: [8, с. 116]

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Фінанси підприємств / [А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін.] – К. : КНЕУ, 2004. – 546 с.
2. Модель оптимального розміра заказа (модель Уилсона) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sbs7.ru/modeloptimalnogo-razmera-zakaza-model-uilsona/>.
3. Пархоменко О.П. Уточнення визначення сутності поняття оборотний капітал / О.П. Пархоменко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>.
4. Білик М.Д. Управління фінансами державних підприємств / М.Д. Білик. – К. : Знання, КОО, 1999. – 312 с.
5. Боди Зви. Финансы / Зви Боди, Р.К. Мертон. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2003. – 592 с.
6. Теницька Н.Б. Система управління оборотним капіталом підприємства / [Н.Б. Теницька, О.М. М'яло, Є.Л. Аніпір] // Ефективна економіка. – Дніпропетровськ : ДАЕУ, 2013. – № 10. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua>.
7. Нечаєва І.А. Удосконалення методики аналізу системи управління відтворюванням оборотного капіталу підприємства / І.А. Нечаєва, Є.В. Горлов // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. – 2014. – № 6. – С. 61–66.
8. Морозюк Д.І. Сучасні методи управління оборотним капіталом підприємств та оцінка їх ефектив-

ності / Д.І. Морозюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 1. – С. 114–119.

9. Коваленко О.В. Підвищення ефективності формування і використання оборотного капіталу підприємства / О.В. Коваленко, Ю.С. Отечко // Гроші, фінанси і кредит. – 2016. – Вип. 1. – С. 133–139.

10. Бензерук М. Необхідність управління оборотним капіталом підприємства в сучасних умовах / М. Бензерук // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – 2016. – № 9. – С. 16–29. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>.

11. Григор'єва Т.Ю. Управління оборотними активами підприємства / Т.Ю. Григор'єва. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org/grigorevayu-upravlinnya-oborotnimi-aktivamipidpriemstva/>.

12. Чемчикаленко Р.А. Економічна сутність капіталу підприємства як об'єкту управління / Р.А. Чемчикаленко // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. – 2016. – № 2 (2). – С. 41–44. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua>.

REFERENCES:

1. Finansy pidpriemstv / [A.M. Poddorogin, M.D. Bilyk, L.D. Buriak]. – K. : KNEU, 2004. – 546 s.
2. Model optimalnogo razmera zakaza (model Uilsona) [Electronnyi resurs]. – Regim dostupu : <http://sbs7.ru/modeloptimalnogo-razmera-zakaza-model-uilsona/>.

3. Parkhomenko O.P. Utochnennia vyznachennia ponniattia oborotnyi kapital / O.P. Parkhomenko. – [Electronnyi resurs]. – Regim dostupu : <http://www.nbu.gov.ua>.
4. Bilyk M.D. Upravlinnia finansamy derzhavnykh pidpriemstv / M.D. Bilyk. – Kyiv : Znannia, KOO, 1999. – 312 s.
5. Bodi Zvi, Merton R.K. Финансы / Zvi Bodi, R.K. Merton. – M. : Williams, 2003. – 592 s.
6. Tenitskaya N.B. Systema upravlinnia oborotnym kapitalom pidpriemstva / [N.B. Tenitskaya, O.M. Mialo, Ye.L. Anipir] // Efektyvna ekonomika. – Dnipropetrovsk : DAEU, 2013. – № 10. – [Electronnyi resurs]. – Regim dostupu : <http://www.economy.nayka.com.ua>.
7. Nechaeva I.A. Udoskonalennia metodyky analizu systemy upravlinnia vidtvoruvanniam oborotnoho kapitalu pidpriemstva / I.A. Nechaeva, Ye.V. Horlov // Derzhava ta regiony. – 2014. – № 6. – S. 61–66.
8. Morozyuk D.I. Suchasni metody upravlinnia oborotnym kapitalom pidpriemstv ta otsinka yikh efektyvnosti / D.I. Morozyuk // Investytsiyi: praktyka ta dosvid. – 2015. – № 1. – S. 114–119.
9. Kovalenko O.V. Pidvyshchennia efektyvnosti formuvannia i vykorystannia oborotnoho kapitalu pidpriemstva / O.V. Kovalenko, Yu.S. Otechko // Hroshi, finansy ta kredyt. – 2016. – Vyp. 1. – S. 133–139.
10. Benzeruk M. Neobkhdnist Neobkhdnist upravlinnia oborotnym kapitalom pidpriemstva v suchasnykh umovakh / M. Benzeruk // Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universitetu. – 2016. – № 9. – S. 16–29. – [Electronnyi resurs]. – Regim dostupu : <http://nbuv.gov.ua>.
11. Grigoriev T.Y. Upravlinnia oborotnymi aktyvamy pidpriemstva / T.Y. Grigoriev. [Electronnyi resurs]. – Regim dostupu : <http://intkonf.org/grigoreva-tyu-upravlinnya-oborotnimi-aktivamipidpriemstva/>.
12. Chechchilenko R.A. Economichna sutnist kapitalu pidpriemstva iak ob'ektu upravlinnia / R.A. Chechchilenko // Problemy i perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva. – 2016. – № 2 (2). – S. 41–44. – [Electronnyi resurs]. – Regim dostupu : <http://nbuv.gov.ua>.

Honchak O.O.

Master's Degree

University of Customs and Finance

ENTERPRISE CURRENT ASSETS MANAGEMENT IN MODERN CONDITIONS

In the research the author aims to present theoretical program of current assets management stressing main problems and necessary ways of their solution.

The article attempts to justify the necessity of current assets management in terms of crisis and financial instability. According to the objective set the article contains the research of theoretical basis of current assets management for saving financial stability and solvency in terms of economic crisis.

In current economic conditions crisis terms set new objectives. Taking this into account the author stresses the necessity of enterprise current assets improvement to determine necessary amount and efficiency of their elements structure.

In the author's opinion main trend of industrial enterprises performance is inefficient usage of their current assets, which ensure the continuity of the production process and determine the level of its efficiency.

The article identifies key approaches to current assets definition. Special attention is given to importance of current assets for production process what has positive effect on economic position in general. Main methods and approaches to current assets management are specified. Theoretical program of current assets management stressing key problems and ways of their solution is offered.

Aiming to analyze current assets in detail not superficially all its elements with their specifics are analyzed what is justified with their economic purpose and functions performed. In particular they are:

- inventory, which management means determining its amount so that it ensures the continuity of the production and sales process;
- accounts receivable, which management means setting the credit policy and collecting debt from different categories of customers and types of products, controlling relationship with customers on delayed or overdue debts, etc.;
- cash and cash equivalents, which are managed by cash flow forecasting.